

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Α. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ - ΖΑΜΑΝΗ Καθ. Παν/μίου Αθηνών

Απευθύνοντας το θερμό μου χαιρετισμό και τις ευχές μου για την επιτυχία του Α' Πανελληνίου Γεωγραφικού Συνεδρίου, επιθυμώ να συγχαρώ το Διοικητικό Συμβούλιο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας για τη θαυμάσια αυτή πρωτοβουλία και να ευχαριστήσω αυτούς που εργάστηκαν για την οργάνωση του συνεδρίου μας.

Η αναγκαιότητα αυτών των συνεδρίων είναι αυταπόδεικτη. Η σύγχρονη αντίληψη της "Ενότητας της Γεωγραφίας", με τον μεγάλο αριθμό των επί μέρους επιστημών που την συγκροτούν, με την ανάπτυξη νέων μεθόδων έρευνας και των πολυπληθών εφαρμογών της, δικαίωσε την άποψη ότι η "Γεωγραφία είναι η επιστήμη που μελετά τις σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον". Μόνο λοιπόν η σε ευρεία κλίμακα ανταλλαγή απόψεων, διαφόρου εξειδίκευσης επιστημόνων, μπορεί να προαγάγει την επιστήμη της Γεωγραφίας και να βελτιώσει την ποιότητα των εφαρμογών της.

Είναι πράγματι παράδοξο το γεγονός, ότι η Γεωγραφία, στη χώρα που γεννήθηκε, εμφανίζει καθυστέρηση, τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στο πεδίο των εφαρμογών.

Κι' όμως σε μια σύντομη αναδρομή στο κοντινό παρελθόν, συναντούμε, στα μέσα περίπου του 19ου αιώνα, Έλληνες γεωγράφους, όπως ο Λωρέντης και ο Βακαλόπουλος, που στις συγγραφές τους διατυπώνεται, έστω και εν σπέρματι, η αντίληψη της κοινωνικότητας της Γεωγραφίας.

Η και σήμερα παρατηρούμενη υποβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας, στα προγράμματα της βασικής μας εκπαίδευσης, είναι το φυσικό αποτέλεσμα του γεγονότος, ότι σε κανένα από τα ανώτατα εκπαιδευτικά μας ιδρύματα δεν υπάρχει τμήμα ή Ινστιτούτο Γεωγραφίας.

Ας μου επιτραπεί όμως, στο σημείο αυτό, μια σύντομη αναδρομή στη διδαχή του μαθήματος της Φυσικής Γεωγραφίας στο Παν/μιο Αθηνών. Η Έδρα της Φυσικής Γεωγραφίας ιδρύθηκε το 1930 στη Φυσική Σχολή, με πρώτο διδάξαντα τον αείμνηστο καθηγητή και ακαδημαϊκό Ιωάννη Τρικκαλινό.

Με την ίδρυση του φυσιολογιστικού τμήματος το 1937 η φυσική Γεωγραφία μεταφέρεται σ' αυτό, για να ενταχθεί οριστικά το 1970 στο Γεωλογικό τμήμα, όπου και σήμερα διδάσκεται.

Τον Ιωάννη Τρικκαλινό διαδέχθηκε το 1959 ο καθηγητής Παν. Φαριανός. Πολυγραφότατος, προώθησε, με το συγγραφικό του έργο, αλλά και με την επίμονη ενθάρρυνση και καθοδήγησή του, πολλούς νέους επιστήμονες και συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη της Φυσικής Γεωγραφίας στη χώρα μας.

Ο ομότιμος καθηγητής Παναγιώτης Φαριανός, στον οποίο πολλά οφείλω, είναι ο ακαδημαϊκός δάσκαλός μου, όπως και των περισσότερων συναδέλφων, τόσο στο χώρο της Γεωγραφίας, όσο και γενικότερα της Γεωλογίας.

Το σύντομο όσο και δραματικό κέρασμα από την Έδρα της Φυσικής Γεωγραφίας το 1975-76 του αξέχαστου καθηγητού και φίλου Δημήτρη Θεοδωρόπουλου, άφησε ένα σημαντικό κενό. Όμως, εμείς, οι φίλοι και συνεργάτες του, που γνωρίζαμε τα οράματα του για μιά σύγχρονη και αυτοδύναμη Γεωγραφία στη χώρα μας, συνεχίζουμε τις προσπάθειές του προς την ίδια κατεύθυνση.

Σήμερα η φυσική Γεωγραφία είναι ενταγμένη στον τομέα Στρωματογραφίας-Γεωγραφίας-Κλιματολογίας, του Γεωλογικού τμήματος, γεγονός που δεν συμβάλλει βέβαια στην ευκινησία και αυτοδυναμία της.

Αλλά ας επανέλθουμε στο θέμα μας. Η σύγχρονη άποψη της "Ενότητας της Γεωγραφίας" στηρίζεται στο αδιαμφισβήτητο γεγονός, ότι το φυσικό περιβάλλον ασκεί αποφασιστική επίδραση στον άνθρωπο, αλλά και αυτός επιδρά στο περιβάλλον και μάλιστα με ρυθμό συνεχώς αυξανόμενο.

Τα φυλετικά χαρακτηριστικά, το πολιτιστικό επίπεδο, η γλώσσα, η ιδιοσυστασία κλπ., όπως επίσης και οι κατά ζώνες διαφορές της χλωρίδας και της πανίδας, είναι σε αποφασιστικό βαθμό το αποτέλεσμα των επιδράσεων του κλίματος και γενικότερα του φυσικού περιβάλλοντος.

Από την άλλη πλευρά η εξέλιξη των κοινωνιών, η ανάπτυξη της οικονομίας, η ανάγκη μεγαλύτερης εκμετάλλευσης της γης και των φυσικών πόρων της, οδήγησε και οδηγεί σε συνεχώς αυξανόμενες επεμβάσεις του ανθρώπου στη φύση, που πολλές φορές ξεπερνούν τις δυνατότητες του φυσικού περιβάλλοντος.

Αν δεχθούμε την αρχή Vidal de la Blache (1903) ότι "ένας γεωγραφικός χώρος είναι μια δεξαμενή ενέργειας εν υπνώσει, η αφύπνιση της οποίας όμως, εξαρτάται από την δράση του ανθρώπου" αυτόματα προκύπτει ότι η Γεωγραφία μελετά την αλληλοεπίδραση ανθρώπου-περιβάλλοντος.

Αυτή ακριβώς η βασική αντίληψη αντικατοπτρίζεται στην σημερινή εικόνα της Επιστήμης της Γεωγραφίας. Από την μιά το πλήθος των ανθρωποεπιστημών: Κοινωνιολογία, Δημογραφία, Οικονομικές Επιστήμες, Ιστορία, Πολεοδομία κλπ., και από την άλλη, οι επιστήμες που συγκροτούν την έννοια του φυσικού περιβάλλοντος: Φυσική Γεωγραφία, Κλιματολογία, Γεωλογία, Κοιτασματολογία κ.ά.

Δύο σύνολα, ίσης σημασίας κατά την γνώμη μας, που το καθένα αποτελείται από πλήθος επί μέρους επιστημών, που εκφράζονται από μεγέθη συνεχώς μεταβαλλόμενα και τα οποία βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση.

Πολύ βέβαια συζήτηση και πολλές φορές και αντιδικία συναντά κανείς στα Γεωγραφικά περιοδικά από τα δύο σύνολα των επιστημών που προαναφέραμε. Σε ποιά ανήκει η προτεραιότητα; Μία μελέτη ή ένας προγραμματισμός πρέπει να ξεκινά από το περιβάλλον ή τον άνθρωπο; Ο άνθρωπος διαμορφώνει το περιβάλλον του, ή αυτό παίζει ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνιών;

Ατέρμονες συζητήσεις θεωρήτικου περιεσσότερο χαρακτήρα, που επηρεάζονται από την οπτική γωνία, από την οποία ο κάθε ερευνητής βλέπει το πρόβλημα.

Το βέβαιο είναι, ότι μόνο η στενή συνεργασία όλων των ειδικοτήτων είναι δυνατό να βοηθήσει στην ανάπτυξη των κοινωνιών, χωρίς να τραυματίζεται ανεπανόρθωτα η φύση.

Και εδώ ακριβώς εμφανίζεται η σημασία της φυσικής Γεωγραφίας ως Κοινωνικής Επιστήμης. Γιατί, η φυσική Γεωγραφία, με την βοήθεια και των άλλων γεωεπιστημών, μελετά και γνωρίζει, από μακρού χρόνου, το φυσικό περιβάλλον, παρακολουθεί τις μεταβολές που υφίσταται αυτό από την επέμβαση του ανθρώπου και λαμβάνει πολύ σοβαρά υπ' όψη της, ότι η φύση έχει την δυνατότητα να επουλώνει τις πληγές που της δημιουργεί ο άνθρωπος, αλλά αυτές οι δυνατότητες δεν είναι απεριόριστες.

Έχει βεβαίως την δυνατότητα η φύση, με τις διάφορες διεργασίες, να αποκαθιστά την διαταραχθείσα από τον άνθρωπο ισορροπία. Αλλά αυτό απαιτεί πολύ χρόνο, γίνεται σιγά σιγά και αν ο άνθρωπος υπερβεί τις δυνατότητες της και ανατρέψει την ισορροπία, τότε, τα αποτελέσματα είναι καταστρεπτικά και οδηγούν στην παρακμή κοινωνιών που άλλοτε είχαν ακμάσει.

Η φυσική Γεωγραφία εξοπλισμένη με την σύγχρονη μεθοδολογία έρευνας, όπως την πληροφορική και την τηλεανίχνευση, σήμερα, προσπαθεί να ερμηνεύσει και να προβλέψει την πιθανή εξέλιξη του φυσικού περιβάλλοντος. Παρακολουθεί ακόμη την επέμβαση του ανθρώπου στο φυσικό χώρο και προσπαθεί να προβλέψει ή και να προλάβει ακόμη, τις επιπτώσεις στον άνθρωπο, του καινούργιου φυσικο-ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, που ο ίδιος δημιουργεί πολλές φορές αλόγιστα.

Είναι συνεπώς η επιστήμη που προσπαθεί να συνδέσει το παρελθόν με το εγγύς μέλλον, η επιστήμη που μελετά την οργάνωση, μέσα στο χρόνο, συγκεκριμένων γεωγραφικών χώρων, από τις ανθρώπινες κοινωνίες.

Πλείστα όσα παραδείγματα μπορούσαμε να επικαλεσθούμε αν ο χρόνος το επέτρεπε. Η αύξηση του πληθυσμού του Κράτους της Αρχαίας Αθήνας, μετά τον 6ο π.Χ. αιώνα, η εντατική καλλιέργεια της γής και η εξ αυτής καταστροφή του αυτοφυούς φυσικού καλύματος, οδήγησε στην μείωση της αποδοτικότητας γης γης, κυρίως σε σιτηρά και στην ανάγκη εισαγωγής τροφίμων. Γεγονός που προκάλεσε την εντατικότερη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του λαυρίου, την ταχύτερη εξάντλησή τους, με αποτέλεσμα την παρακμή του λαμπρότερου ίσως πολιτισμού της ιστορίας της ανθρωπότητας.

Το ίδιο συνέβη και με τον Μυκηναϊκό πολιτισμό και μάλιστα ταχύτερα.

Αλλά ας έλθουμε στο σήμερα. Όλοι παριστάμεθα μάρτυρες, παρά τα λαμβανόμενα μέτρα, συνεχώς αυξανόμενων επεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον. Η προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης σε όλους τους τομείς, γεωργία, βιο-

μηχανία, τουρισμός κλπ. εξαναγκάζει σε όλο βιαιότερες επεμβάσεις στη φύση και στη χώρα μας.

Αναγκαία βέβαια αυτή η προσπάθεια, αλλά στο μέτρο που δεν θα αποβεί τελικά εθνικά αρνητική. Ήδη τα πρώτα ανησυχητικά αποτελέσματα τα γνωρίζουμε και τα παρακολουθούμε: Καταστροφή ή υποβάθμιση των βιότοπων, εκτεταμένη ρύπανση των θαλασσών μας, αφόρητη αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε μερικές πόλεις, άναρχη πολεοδομική ανάπτυξη, καταστροφή του πρασίνου και άλλα πολλά που όλοι γνωρίζουμε.

Εύλογα λοιπόν προκύπτει το ερώτημα: Για τα εκτεταμένα έργα αξιοποίησης που έχουν γίνει, ή πρόκειται να γίνουν, έχει προηγηθεί ο αναγκαίος προγραμματισμός και σχεδιασμός και έχουν μελετηθεί κατά βάθος τα επί μέρους προβλήματα; Συμμετέχουν οι επιστήμες, που αποστολή τους έχουν την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και των πόρων του, στο σχεδιασμό και την εκτέλεση αυτών των έργων; Τους δόθηκε η δυνατότητα να παίξουν τον τόσο σημαντικό τους ρόλο;

Προσωπικά πιστεύω όχι. Και σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα, μικρότερων, φαινομενικά, έργων, ούτε καν έχουν ερωτηθεί.

Αν θέλουμε λοιπόν να αποφύγουμε τα αρνητικά αποτελέσματα, από μια αλόγιστη καταστροφή της φύσης, είναι αναγκαία η κατάρτιση ενός σχεδίου υποβάθρου σε Εθνική κλίμακα.

Γι' αυτό βέβαια χρειάζεται χρόνος και κυρίως η συνεργασία όλων μας, όλων των επιστημών που συγκροτούν την έννοια της "ενότητας της Γεωγραφίας".

Με τις σκέψεις αυτές εύχομαι το πρώτο μας συνέδριο να αποτελέσει αφετηρία θετικών εξελίξεων, εκ μέρους κυρίως της πολιτείας, τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στο πεδίο εφαρμογών της Γεωγραφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

MARCHAND, J.P. (1981). - Climatologie science humaine. Informatique et sciences humaines, no 48, pp.43-57.

VIDAL DE LA BLACHE, P. (1903). - Tableau de la Geographie de la France, Hachette, Paris, 935 p.

" " - Des caracteres distinctifs de la geographie. Annales de Geographie, XXIIe année.

TRICART, J. et J. Kilian (1979). - L'eco-geographie.

MISTARDIS, G. - Sur certain traits généraux de relation réciproques entre divers facteur géographiques.

Κυρίες - Κύριοι

Με τη λήξη του Συνεδρίου μας, η Ελληνική Γεωγραφική Εταιρεία θέλει να ευχαριστήσει όλους σας ανεξαιρέτως για την ενεργό συμμετοχή σας, η οποία υπήρξε πράγματι εντυπωσιακή και εποικοδομητική και απέδειξε το ζηλευτό ύψος στο οποίο βρίσκεται η Επιστήμη της Γεωγραφίας, την οποία υπηρετείτε σα λειτουργοί της.

Θα ήταν παράλειψη, αν δεν επεσήμανα μεταξύ σας την παρουσία του φωτωρίου των νέων επιστημόνων, οι οποίοι αναντίρρητα απέδειξαν ότι είναι ικανοί να παρακολουθήσουν τους άξιους δασκάλους τους και να δώσουν ελπιδοφόρα το μήνυμα ότι όχι απλώς θα συντηρήσουν ή διατηρήσουν την Επιστήμη, αλλά θα την προαγάγουν όλο και σε πió υψηλά επίπεδα.

Από όλους μας έχει διαπιστωθεί η χρησιμότητα και η σκοπιμότητα του Συνεδρίου από το οποίο προέκυψαν αξιόλογα συμπεράσματα. Το κλίμα του Συνεδρίου ήταν εκείνο, το οποίο αναμενόταν από συνέδρους του ύψους και του κύρους σας και η κριτική υπήρξε πράγματι καλοπροαίρετη και χρήσιμη.

Θέλω να πιστεύω ότι το συνέδριο μας είχε επιτυχία γιατί εξεπλήρωσε τους στόχους για τους οποίους συνεστήθη. Για τις οποιασδήποτε ατέλειες ή παραλήψεις που παρατηρήθηκαν έχουμε πρόχειρη τη μόνιμη συνταγή, την απειρία, και επικαλούμεθα την επιείκεια σας με την υπόσχεση ότι στα επόμενα Συνέδρια, τα οποία πρέπει να γίνουν θεσμός, θα έχουμε την εμπειρία.

Μαζύ σας θέλω μιά ακόμη φορά να ευχαριστήσω την Οργανωτική Επιτροπή της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας, γιατί χάρη σ' αυτήν και μόνον ευχές του χθές έγιναν πραγματικότητα σήμερα και έδωσαν το Α' Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο, το οποίο και κλείνει.

Ευχαριστώ
Δημ. Δημητριάδης